

A zenetörténettel foglalkozó irodalom Lehár Ferencet a bécsi operett műfajának egyik megújítójaként, egyúttal a XX. század legkiválóbb és legünnepeltebb operettkomponistájaként tartja számon. Életművének értékét és időtállóságát mi sem bizonyítja jobban, mint hogy műveit a világ legjelentősebb zenei színpadain napjainkban is nagy sikerrel játsszák. A magyar anyától és morvaországi német apától származó zeneszerző Komáromban született, és bár életét nagyjából Bécsben töltötte, haláláig elszakíthatatlan szálak kötötték a magyar nyelvhez és magyar gyökereihez. Ezért is meglepő, hogy életéről, munkásságáról mindeddig kevés kiadvány jelent meg magyar nyelven. Ebből kifolyólag hiánypótlónak tarthatjuk jelen kötetünket, mely azon felül, hogy élvezetes stílusban, gazdag képanyaggal mutatja be Lehár életét és zenei munkásságát, számos, mindeddig ismeretlen információval is szolgál, főként az életút magyar vonatkozásait illetően. Reméljük, hogy könyvünkkel közelebb tudjuk hozni a magyar olvasóhoz Lehár alakját és zenei életművét, ezzel is hozzájárulva emlékezetének ápolásához.

Klemen Terézia (Párkány, 1952)

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán szerzett magyar-történelem szakos oklevelet. 2000–2018 között a dél-komáromi Kultsár Ferenc Szakgimnázium tanáráként dolgozott. 2012-ben megalapította a komáromi Lehár Ferenc Polgári Társulást. Ötletgazdája és főszervezője az évente megrendezett Házy Erzsébet Nemzetközi Tehetségkutató Énekversenynek. A Szlovákiai Civil Becsületrend alapító elnöke. 2018-ban jelent meg Az évszázad Manonja – Házy Erzsébet című monográfiája. A pedagógia és a kultúra terén kifejtett sokéves magas színvonalú és eredményes munkásságáért 2016-ban a Kultsár-díjat, Révkomáromban Polgármesteri díjat vehetett át. Publikációs és a magyar zenei kultúra népszerűsítése terén kifejtett tevékenységéért 2019-ben Katedra-díjban részesült. Jelenleg nyugdíjas, Révkomáromban él.

Margitay Zoltán (Gyula, 1952)

A Pénzügyi és Számviteli Főiskolán üzemgazdász, a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetemen pedig szakközgazdász képesítést szerzett. Pályáját az Orvosi Műszerkereskedelmi Vállalatnál kezdte. Később számos intézmény munkáját (Simmelweis Orvostudományi Egyetem, Egészségügyi Minisztérium, Pannonia Filmstúdió, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem) segítette. Szakmai pályafutását a Magyar Posta Zrt. Vezérigazgatóságánál fejezte be. Fiatal kora óta a zene vonzáskörében él. A zenei ízléséhez közel álló szerzőkhöz kapcsolódó hang- és képanyagok módszeres gyűjtője. A Liszt Ferenc és a Széchenyi Társaság, valamint a Liszt Ferenc Kórus tagja. Jelenleg nyugdíjas, Budapesten él.

● M U
R S E
P U M

Az operettkirály Lehár Ferenc életútja

Klemen Terézia – Margitay Zoltán

● P R
C S E
M

Klemen Terézia • Margitay Zoltán

Az operettkirály

Lehár Ferenc életútja

A „víg özvegyek”,
Theater an der Wien, 1906

Egy komáromi a világ színpadán

A víg özvegy

1905-ben a Theater an der Wienben bemutatta Lehár *A víg özvegy* c. operettjét. Ez a darab alapozta meg végleg a zeneszerző világhírét. Lehár a művével új stílust teremtett, egyúttal forradalmasította az operettszínpadot. A darab szereplőiben égnak a szenvedélyek, az érzelmek, s ezek átcsapnak a publikumra is. Ezeket az izzó szenvedélyeket a zene sűríti magába. Egy Lehár-

ra van szükség ahhoz, hogy a zene szikrákat gyűjtsön és lángra is lobbantsa az emberi lelkeket. Lehár felismerte a kor szellemét, megérezte, mire vár a publikum. Ő az, aki a kosztümös bárukba zenéje által életet lehelt. De nézzük meg közelebbről, hogyan is keletkezett ez a mű.

Nehezen indult el a darab színrevitele, az utolsó pillanatig többen kétel-

kedtek a sikerben. Victor León a cselekmény ötletét Henri Meilhac *A követségi attasé* című vígjátékából merítette, a szöveg társszerzője Leo Stein volt.

A mű megzenésítését először nem is Lehárnak ajánlották fel, hanem az akkor ismert zeneszerzőnek, Richard Heubergernek. A már megzenésített részletek azonban nem tetszettek Leo Steinnek. Végül a Theater an der Wien

A víg özvegy

Montenegró állam párizsi nagykövetségén a nagykövet elhatározza, hogy Danilo követségi titkárral összeboronálja a dúsgazdag özvegyet, Glavari Hannát, így 20 millióval gazdagodhatna a törpeállam. Azt persze nem tudja a nagykövet, hogy egyszer már ők szerelmespárt alkottak. Majd természetesen következik a félreértések sorozata, ami mindig is bonyolítja nemcsak az életet, hanem a művek cselekményét is. A végén még Hanna próbára teszi szerelmét, Danilót, eljátssza, hogyha férjhez megy, akkor elesik a millióktól is. Természetesen ez nem igaz, a megoldásban aztán mindenre fény derül, s a szerelmesek most már boldogan lehetnek egymáséi.

Tartalom

vezetése döntött úgy, hogy próbálkozzanak meg Lehárral. Az első elkészült számot, a *Bamba, bamba gyászvitéz* című dalt a szövegírók telefonon keresztül hallgatták meg. „Még éjszaka elolvastam a darabot, s már kora reggel odaszaladtam Léonhoz, hogy adja át nekem a szöveget. Majd aznap este felhívtam telefonon, rátettem a hallgatót a zongorára, és eljátszottam az éppen elkészült részt, melyet hamarosan követtek a többi számok” – emlékszik vissza Lehár. A „meghallgatás” sikeres volt, így felkérték Lehárt a folytatásra. A komponista nem ismerte a mű megzenésítésének előtörténetét. Mikor megkérdezte, hogy kit kértek fel először e feladatra, s meghallotta Heuberger ne-

vét, nagyon meglepődött, mivel ez az ember ült annak idején a Wiener Konzertverein zsűrijében, s titulálta őt tehetségtelen keringő-karmesternek. Ez nagy elégtétel volt Lehár számára, s talán még jobban ösztönözte őt a komponálásra.

Lehár sokat törte a fejét az operett címén, mivel az eredeti címet nem lehetett felhasználni. Egy napon a színházban meghallotta, hogy Stein oda kiáltott a pénztárosnak: „Nincs több szabadjegy a főtánácsos özvegyének! Ha legközelebb idejön, dobják ki azt az alkalmatlankodó özvegyet.» Némétül a következőképpen hangzik, hogy die lästige Witwe –, Lehár azonban félrehallotta a szót, és elragadtatással felkiáltott: »lustige Witwe«, vagyis a víg özvegy –; megvan a cím! A víg özvegy! Ismerősei azonban próbálták erről lebeszélni, mivel évekkel ezelőtt már született egy Kis özvegy című darab, és attól tartottak, a közönség összetévesztené a két darabot. De Lehár megmakacsolta magát, s maradt a cím.

A mű keletkezésével kapcsolatban egy érdekes történet is fennmaradt. Mikor Karczag Vilmos először meghallja Lehárnak A víg özvegy szövegkönyvéhez írt „szabvány bécsi muzsikát” mellőző „színmámborban tobzódó közmopolita” zenéjét, „az újszerűségtől idegenkedve elutasítja a darabot, s a dühösen méltatlankodó szövegíró gúnyosan így nyugtatja meg...»Ne izgassa fel magát, kedves Léon, ez nem muzsika!«... Végül enged, s örül, hogy rossz prófétának bizonyult, mert »A víg özvegy«-et egy esztendeig nem lehet levenni a műsorról, s utána a »Die lustige Witwe, a

The Merry Widow«, a »Veuve Joyeuse«, a »Vidova allegra« megindul [...] páratlan világhódító útjára. Őt esztendő alatt 18 ezerszer játsszák világszerte, s a szerzők ebből az alkalomból ezüst emléklakettet ajándékoznak Karczagnak [...] a plakett egyik oldalán néhány hangjegy a »Vilja-dalból«, a másikon egy mondat: »Ne izgassa fel magát kedves Karczag, ez nem muzsika!«»

A korszak egyik zenekritikusa így jellemezte a művet: „Lehár kézbe veszi A víg özvegy szövegkönyvét, és íme [...] az egész részben mondén arcélt kap, részben nemzeti karakterű muzsika lesz belőle. Gyenge átlagvalcerből báli zene, mely a színpalak mögül hangzik. Lehár régi kézíratai közül kiragad egy hervadt papírlapot...» – Aha, ez az a duett, amit évekkel ezelőtt töröltem a Bálványfőrből. Most jó lesz, éppen ideillik – ebből lesz a Vilja-dal.« Minden, amit ez a komponista megérint egyszerre hat naivnak és rafinálnak.”

Rátonyi Róbert pedig így fogalmaz a darabbal kapcsolatban: „A víg özvegy szövegkönyve alkalmat adott Lehárnak, hogy szakítson az operettek világában túlnyomórészt uralkodó valószínűtlenségekkel. [...] logikus drámai struktúrával olyat alkotott, ami teljesen új volt az operett műfajában. Művével új megvilágításba került az operettszerzés zenekari technikája is. Hangszerelése gazdagabb és szebb színekben csillogott, mint elődeinek és kortársainak ilyen jellegű alkotása. [...] Glavari Hanna és Danilo története nem mindennapi karriert futott be. Mindent felülmúló internacionális sikerre bizonyította, hogy Lehár feltalálta a nemzetközi operett komponálásának módját.”

Kristóf Károly 1943 februárjában, a budapesti földalatti villamos operaházi megállójánál találkozott az idős Lehárral. Könyvében felidézi ezt a beszélgetést is: „Nehéz kezdet volt, senki nem bízott A víg özvegy sikerében» – mesélte a zeneszerző, amikor később életéről és sikereiről faggatták. Danilo alakítójának ő vett használt uniformist az ócskapiacon. A szereplők a lakásán próbáltak. »Teát főzettem, virslit hoztattam, hogy együtt tartsam őket. [...] Még Karczag Vilmos, a Theater an der

A víg özvegy kottája

►
Louis Treumann és
Mizzi Günther, A víg özvegy két szereplője
és Lehár Ferenc, Bécs, 1906

Wien igazgatója sem bízott bennem, ezért a főpróbán azt követelte: Azt a hülye nótát, amelyik úgy kezdődik, hogy Vilja, ó Vilja... tessék kihagyni, mert maga miatt nem teszem tönkre a színházamat!»

Mindezt csendes mosollyal mesélgette Lehár Ferenc, aki hibátlan magyarsággal beszélt. Dicsérte az operaházi művészeket, milyen előzékenyek, szolgálatkészek. A várakozó utasok közül néhányan felismerték, autogramot kértek tőle. Így írta alá: Lehár Ferenc. Soha nem írta Franz Lehárnak. Dedikációin, kottáin elől állt a családi neve. A centenárium alkalmából most megjelent bécsi-londoni életrajzában közölt

fényképe alatt is ez a kézjegy látható: »Lehár F.« Magyar volt és maradt.»

A mű ősbemutatója 1905. december 28-án volt Bécsben, a Theater an der Wienben, s a jelenlévők közül bizonyára senki sem gondolta, hogy minden idők legnépszerűbb operettjének a premierjére váltott jegyet. Az operett világszerte hatalmas sikert aratott, s népszerűsége máig töretlen. A bemutatót követő áprilisig Bécsben már száz előadást élt meg darab, és csak Európában az ősbemutatót követő bő egy esztendő leforgása alatt összesen 3500 előadást számlált a statisztika.

Budapesten 1906. november 27-én mutatta be a Magyar Színház, és 1907.

március 6-án már a 100. előadás után gördült le a függöny, a címszerepben Szoyer Ilonkával. Ugyanebben az évben zajlott a 300. előadás a Theater an der Wienben, a 400. pedig Berlinben, amit majd az ezredik követett 1908-ban, Párizsban. Londonban 1907-ben mutatták be, melyet magszakítások nélkül további 800 előadás követett, s a színház statisztikája szerint csak itt ke-
reken egymillió ember látta. (De bemutatták 2019-ben is a Brit Nemzeti Operában!)

Az operett előadások számát tekintve minden eddigi rekordot megdöntött. Mérsékelt becslésre alapozva évente 8 000 előadása volt világszerte,

Ráthonyi Ákos és a "víg özvegyek":
Bárdy Gabi, Fedák Sári (képen), Kürty Klára,
Felhő Rózsi, Szoyer Ilonka és Turchányi Olga,
Budapest, 1907

alatt 416 alkalommal játszották. December 2-án már Chicagóban tapsolhatott Glavari Hannának a nézőközönség. A főszerepet itt Lina Abarbanell, Lehár régi ismerőse alakította, aki már Lehár első operettjében is játszott. A *Vilja-dal* és *A víg özvegy-valcer* fogalom lett Amerikában.

Franciaországban ugyanolyan töretlen sikert aratott a darab, mint a többi országban. Adolphe Brissou kritikus a párizsi bemutató után azt kutatta, hogy vajon mi volt az a hihetetlen vonzerő ebben a gyöngé szövegű műben, amit a párizsiak is csak fanyalogva fogadtak, s véleménye szerint „egyedül a muzsikusság tehetségének, a lehári polkák, mazurkák, keringők számlájára írandó ez a siker.”

Korabeli újságcikkekből tudjuk, hogy a föld szinte legeldugottabb helyein is bemutatták: mindenek közül alighanem a legmeglepőbb egy 1910-ben Livingstone-ban (akkori Rhodesia) kelt híradás: „d'Albertis kapitány, Afrika-kutató, igen elcsodálkozott, hogy a Victoria-vízeséshez vezető expedíció során az őserdei szállodában vacsora után rögtönzött színpadot állítottak fel: egy Afrikában turnézó európai operett-társulat adta elő *A víg özvegyet*. Különvonat szállította oda egész Észak-Rhodesiából a farmereket és hölgyeiket, s mindnyájan roppant épületesnek találták az előadást.”

Lehár és az ő Glavari Hannája forradalmat idézett elő az operett színpadán. „Mily végtelenül sokat jelent a siker az alkotóművészeknek! A siker az a mozgatóerő, mely egyre újabb teljesítményekre sarkall. A víg özvegy olyan megbecsülést hozott nekem, amelyet nem is vártam, nem is remélhettem” – nyilatkozta utóbb művéről Lehár. „A víg özvegy sikere azt hozta nekem, amire gyermekkorom óta vágytam: az anyagi függetlenséget, mely módot ad a művészi alkotásra, azt a lehetőséget, hogy legbelsőbb vágyaimnak

s csakis nekik engedelmességek. Függetlenség, szabadság: ezek azok a javak, amelyekre vágytam a súlyos nélkülözés és forró küzdelmek közepette, melyeknek feláldoztam ifúságomat, életemnek egy részét. Most végre megkaptam mind a kettőt, s boldognak érzem magamat birtokukban.”

Az édesanya, Neubrandt Krisztina, aki átélte fia minden kezdeti sikerét, így számolt be a bemutató utáni élményeiről Antal fiának: „Úgy nézett ki a fiam, mint egy király. Vajon Ferenc gyanította-e, hogy mi játszódik le az én szívemben. Legszívesebben térdre ereszkedtem volna, Istennek megköszönni ezt a szerencsét.”

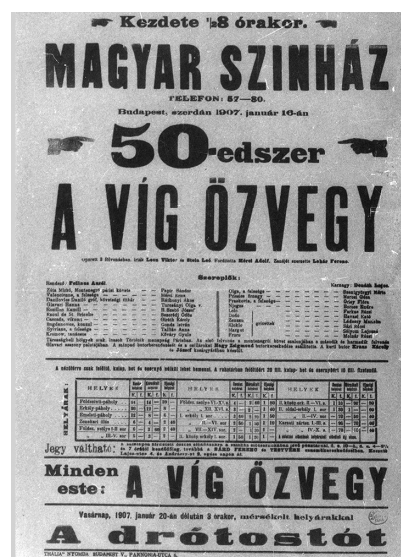
Lehár hagyatékában található többek között egy nyakkendő: „Rajta a Kék Duna keringő első taktusa, briliánsokból kirakva. Johann Strauss hagyatékából való. Strauss hagyatékának gondozója, Josef Simon úr – nagyiparos és a Theater an der Wien épületének tulajdonosa – nyújtotta át nekem *A víg özvegy* sikere után, azzal, hogy az ékszer Johann Strauss legméltóbb követőjéhez kerül.”

Félix Salten, híres színikritikus és tárcavezető, 1906-ban azt írja a darab zenéjéről: „Ami a mi melódiánk, az felhangzik *A víg özvegyben*. Mindaz, ami napjainkkal valahogy együtt rezdül, együtt dudorászik, amit olvasunk, fecségünk, s az, hogy milyen új, modern ruhákba öltöznek érzelmeink és mindez felcsendül, felrezdül ebben az operettben. Nem hiánytalanul, nem tökéletesen; mégis úgy, hogy lenyűgöz, éppen mert a

ami 1970-re nagyjából elérte a félmilliót, mára már pedig átlépte – a szintén becsült – egymilliószámot.

Az egész világon Lehárt hirdették a színlapok. Huszonöt nyelvre fordították le a darabot, s Lehár asztalán sokasodtak az idegen színlapok. Henry W. Savage amerikai vállalkozó a siker hírére ájtott Európába, mivel nagy üzleti lehetőséget gyanított az előadásban. A darabot két helyen is megnézte, Hamburgban és Bécsben is, majd nagy elragadtatással a következőket mondta: „Ez a darab valami különös életelixírt tartalmaz... ez a fiatalság eszenciája!” New Yorkban 1907. október 21-én mutatták be először a művet. Három év

Plakát a *Víg özvegy* 50. előadásáról
a Magyar Színházban, 1907

VÁROSI SZÍNHÁZ KOMÁROM.

Az Ipartestület székházában.
Igazgató: TOMPOS PÉTER.

1929 November 29-én Csütörtök	Repriz! Vigözvegy operett 3 felvonásban. Zenéjét szerzte: Lehár Ferenc. Rendező: Tompos. Zita M. nagykövet Valencienne, neje Danilovics D. h. Olivia Hanna Camille de R. Zilahy Lajos Lóry Gizi Tompos P. Kacsoh Magda Bukor Viktor Vicente Csakada St. Brohe Budovics Sylvain, neje Kronov Verey Horváth László Erőss J. Tóth Mária Szőcs János Olga Priska Praskóvia Nyugus Inas Darvas Klári Vékes István Darvasné Berényi G. Biro Imre	Repriz!
November 30-án Pénteken	Csak felnőtteknek! Csók pirulák Intim est! Csak felnőtteknek! kacagató bohózat 3 felv. Rendező: Zilahy.	
December 1-én Szombaton	RIPP VAN WINKLE Regényes operette 3 felvonásban. Zenéjét szerzte Psaugotte. Rendező: Tompos Péter. Ripp 9 szavadu Lisbeth, neje Alice, leánya Derrick, poigarmester Verey Deszö Kacsoh M. Nick, fogadós Derrick, poigarmester Bérenyi Gábor Jadon, fia Hudson kapitány Nick, fogadós Jadon fia Bukor V. Erőss J. Zilahy Lajos Kátrina Charlotte Vanderbilt Richardson Egy Gizi Horváth László Szőcs J.	
December 2-án Vasárnap 2 előadás	Délután 4 órakor mérsékelt helyárakkal Régi nyár revü operett 3 felv. Este rendes helyárakkal Helyre asszony népszínmű 3 felvonásban. Itt: Kada Elek. Rendező: Zilahy. Ali budai baka Angyal Fabián Szőcs, főbíró Káro István Süveg Tamás Verey Deszö Horváth L. Berényi G. Egy Gizi Szőcs János Báczó bíró Gasper diák Pethő Miklós Scola mester Karánd Zilahy Darvas Klári Bukor V. Erőss J. Z. Székely I. Dely diákok Varga diákok Hajdai Igo Pál Vető Virág Biro T. Vékes Tompos Péter Biro T.	
December 3-án Hétfőn	Repriz! Gül Baba klasszikus operett 3 felv. Rendező: Zilahy Lajos. Kacsoh Ali, baka Gül Baba Lilla leánya Gábor diák Verey D. Bukor Viktor Kacsoh Magda Egy Gizi Mujkó cigány Mujkóné A budai bíró Zsuzsika Zilahy Lajos Darvas Klári Berényi G. Darvas Miklós Szerecs Zsófia Füzesszők Tóth Mária Szőcs János Erőss J.	Repriz!
December 4-én Kedden	Marinka, a táncosnő Operett 3 felvonásban. Itt: Jakabson és Ostreicher. Fordította: Parsányi Zs. Zenéjét szerzte J. Gilbert.	
December 5-én Szerdén	Hotel Imperial háttérjáték 4 felv. Rendező: Tompos.	

Az előadások kezdete pontosan 8 órakor. A vasárnap esti 1/2 8 órakor. Pénztáryitás: d. e. 10—1-ig, d. u. 4 till 1/2 6 ig este 7 óráig a színházban.

Bérletzevevényeket csak déli 1 óráig vált be a pénztár!
Helyárak: Zenekari nics és Szőlye 1.86 f. Támlásszek: 1.26 f. Zártsek: 1.06 f. Allóhely: 52 filler. Mérsékelt helyárak: 1.06, 84, 52 és 32 fill. A helyárakat a püffektek az Orsz. Színész egyesület nyugdíjtagjait szolgálják.

Bérenyi folyóra lehet: Bérenyi színházai önként.

Híradás kiadására
TOMPOS PÉTER
kerületi színházgáti.

Színház-nyitandó, komárom.

A komáromi Városi Színház előadásai,
közte A víg özvegy, 1929

latos zenéjének születéséről: „Lehár A víg özvegygel forradalmasította az operettszínpadot, új stílust teremtett. Az izzó szenvedélyeket a zene sűríti magába.”

Így komponált Lehár

Már első sikerei után meglepték őt az újságírók, s mivel nagyon jó nyilatkozónak tűnt, magvas, komoly szakvéleménye volt a zenéről, zeneszerzésről, előszeretettel keresték fel őt a tollfor-gatók. Az egyik bécsi lapnak így nyilatkozott egy mű megalkotásáról: „Hogy hogyan jön létre egy operett? [...] Egy operett létrejötté során olyan jelenetekre kerül sor, melyek annál mulatságosab-bak a kívülállók szemében, minél komolyabban veszik az érdekelt felek. Pontosan, mint az operettben: az akaratlanul komikus szituáció általában a leg-hatásosabb! Az operett-komponálás első mozzanata: hajsza a szöveggönyv után, avagy»országomat egy jó ötletért«! Librettókkal Dunát lehet rekeszteni, magam is sok százat lapoztam át. Honnan vegye az ember a türelmet valamennyinek az elolvasására, ha ilyen »költeményekre« akad, mint az, amelyik véletlenül most éppen előttem van (egy vándorló beduin, nőrabló stb. belépője). [...] Alatta pedig aláhúzza: Egy nagy sláger! Ám egy ifjú, ismeretlen zeneszerző előtt egyetlen cél lebeg: hogy szöveggönyvet szerezzen valamelyik elismert librettistától! Ám ők igen tartózkodóak holmi ismeretlen zeneszerzővel szemben.”

Lehár az utóbbit megtapasztalta a Victor Léonnal való együttműködés kezdetén is. De, amikor aztán Léon kifejtette A drótostót cselekményét, a szlovák falusi idillt, Pfefferkorn alakját,

mi melódiánk. [...] Lehár eltalálja a kor hangját, öntudatlanul.”

A sikerhez bizonyára hozzájárult az is, hogy Lehár szereplői eltértek az operettszínpadokon eddig megszokott karakterektől: „Elhatároztam – fejtette ki A víg özvegy kapcsán később maga Lehár –, hogy húsvér embereket teremtek a színpadra, akik éppen úgy szeretnek és szenvednek, mint mi. Természetesen mindezt zenével fejezem ki, ha a cselekmény úgy kívánja operai eszközökkel is élek.” A figurák mintha a nézőtérrel jöttek volna fel a színpadra, kortársai voltak a közönségnek. Az operett papíralakjai eltűntek, a műfaj emberivé vált.

Akár irigyelték a zeneszerzőt a hatalmas sikeréért, akár kárhoztatták, a mű mégis „valami sajátos történelmi

eset, jelenség, egy új operettvilág hajnala. A lehári muzsika láza oly tartós és olyan magas volt, hogy a közönség érdeklődése lázzá változott. A víg özvegy már nem operett volt, hanem tömeges járvány. Általa jött létre az új nagyüzem: »a nemzetközi operettpiac.«” Ernst De-csey, a Bécsben élő magyar származású zenekritikus ezt írja A víg özvegy csodá-

Érdekesség: Daniló belépőjének dallamait neves zeneszerzők két híres 20. századi zenedarabban is felhasználták: Dimitrij Sosztakovics 1941-ben komponálta a 7., más néven a *Leningrádi szimfóniáját*, ennek első tételében „egy egyre fokozódó hangerejű menetelés zenéje válik a lehári Maxim-dalból”, Bartók Béla pedig a *Concerto* című művének negyedik tételében jeleníti meg Lehár muzsikáját.

hát az olyasmi volt – írja Lehár ugyanabban a cikkében –, hogy „Szinte szükségletemmé lett ezt zeneileg kifejezni. Minden zeneszerző leghőbb vágya, hogy ilyen belső készítés alapján dolgozzék. Csak keveseknek adatott meg, hogy kényszerítő erővel hassanak a komponistára. Ha aztán végre megvan a librettó, megkezdődik a zeneszerző harca a költővel, a színházzal és a közönséggel. A zeneszerző lubickol a művészi felépítésű fináléban vagy egy hosszabb zenei jelenetben, a szövegíró számára mindez túl hosszú. S leírhatatlan az öröme, ha a komponistáról lefaragott egy percnyi zenét! Ám bármennyi is a sűrűlőds munkája közben, végül csak a szépre emlékezik; például egy új dallamra, melyet elsőként a direktornak játszott el nagy örömmel, s érezte, hogy az mennyire el van ragadtatva. Nem minden szövegkönyvíró egyforma; bántani kell tudni velük. Sokszor nem is annyira muzikusnak, mint inkább diplomatának éreztem magamat, afféle mindent elsimító udvari tanácsosnak. Direktorokra, énekesnőkre, énekesekre, színészekre kell különös tekintettel lenni, mindnek van valami kívánsága, s ezeket mind figyelembe kell venni, nem egy esetben: de mennyire kell!”

Lehár többször is nyilatkozott a munkamódszeréről. Elmondta, hogy szinte kizárólag éjjel szokott komponálni: „Amikor minden csendes, amikor tökéletes a nyugalom körülöttem, akkor jutnak eszembe a legjobb ötletek. Mindenekelőtt a szöveg szélére írok néhány hangjegyet, valami, csak számomra érthető vázlat-félét. Ezek aztán egyre világosabbak lesznek. Addig változtatok, míg az az érzésem nem támad, hogy ennek így és nem másképp kell lennie. Ennek a munkának az ideje számomra a legboldogságosabb. Erre emlékszem legszívesebben, ez hozza a legnagyobb kielégülést. Minden éjszaka hajnalig ülök az íróasztal mellett, míg a test el nem kezd követelni a maga jogait! Sokszor az íróasztalra borulva aludtam el.”

Kortársai elbeszéléséből tudjuk, hogy Lehár komponálás közben, amikor nagyon foglalkoztatta egy új téma, hetekig az alkotás boldog örületében élt. Vágtató iramban dolgozott, mindig sietnie kellett, hogy papíron rögzíthesse mindazt a belülről feltoluló

dallamot, ami belsőjében zengett. Ő akkor alkotott igazán, amikor éjszaka magányosan sétált a szobájában, vagy az utcán ment hazafelé. A belülről jövő hangokat, érzéseket a zongora fehér-fekete billentyűin játszva visszahallgatta, azután lejegyezte. És mindig újabb és újabb melódiák tolultak utána. A zeneszerző önmagából adott dús, forró, fiatalos érzéseket, melyek elragadóan újak voltak.

Lehár A víg özvegy sikere után nagyon sok városba kapott meghívást a mű vezénylesére. Sokat utazott, talán azért sem volt ideje dolgozni új műveken. Sokat gondolkodott az operett jövőjén is, aminek most már elkötelezte magát, s nézeteit nemcsak szóban, de írásban is kifejtette. Egyébként a szakma ekkoriban alig foglalkozott ezzel a

műfajjal. Megfontolásainak eredménye, később is, számos írásában csapódott le.

„Vannak szakértők, vagy akik annak szeretnének látszani, akik mélyeséges zeneértésük alapján alsóbbrendűnek vagy nem egészen teljesértékűnek méltóztatnak nevezni az operettet. Pedig úgy vélem, nincs igazuk. Vajon egy hatalmas történelmi festmény inkább műreke-e, mint egy vidám zsánerkép, ha mindkettőt mesterfokon festették meg a maga műfajában?”

Ebben az időszakban többször szóba került a műfaj elavultsága. Az operett létjogosultságáról a következőket olvashatjuk Lehár tollából: „A zenekedvelő bécsiek felüdülést várnak az operettől a mindennapi fáradozásuk után, nem pedig mély problémákat. Azt az örömet

várják tőle, amely elfog minden jókedélyű, ártatlan lelkű embert, ha kellemes muzsika cseng a fülébe, s annak ritmusa hasonló rezdüléseket kelt lelkében is. [...] Az operettszerző nem írhat spekulatív, lélekmarcangoló zenét; egyszerűnek, népiesnek kell maradnia. Ez bizony nehéz – nehezebb, mint általában hinnők. Nem szabad többet akarnia, mint azt, hogy operettszerző legyen, ám óvakodnia kell a banalitástól és nem szabad csorbát ejtenie muzsikusi méltóságán. Ha szabad szólanom az operett jövőjéről, azt mondanám, hogy egyre tartalmasabb lesz, s majd közelíteni fog a vígoperához. Ma ugyan még stílustalanságnak tekintik, ha a zeneszerző az operett ilyenfajta nemesisítésére törekszik. Mégis érthető lesz a cél, ha vérbeli muzsikuskok is a műfaj felé fordulnak.”

Lehár egy későbbi rádióbeszélgetés során megfogalmazta zeneszerzői ars poeticáját is: „A művészeti műfajok meghatározása és az elhatárolása a zenetörténészek és kritikusok feladata. Számomra a színpadi mű megjelölése, mely szerint operának, operettnek, zenés vígjátéknak vagy énekes-játéknak nevezik, mellékes és alárendelt jelentőségű. A történet és a benne szereplő emberek a fontosak. Ha az emberek húsból-vérből valók, és az, amit mondanak, énekelnek, az szívhez szól, és úgy váltanak ki örömet és bánatot, ahogy az életben, akkor – de csakis akkor – volt érdemes megírni a művet. Ha sikerül zenémmel mindazt, amit érzek oly módon kifejezni, hogy a színházban ülő emberek néhány órára megfelelkeznek saját gondjaikról, akkor

elértem vágyaim célját. És akkor teljesen közömbös számomra, hogy operát írtam-e vagy operettet. Hogy melyik művészi ágba sorolják, azt átengedem nem annyira a kortársaimnak, mint inkább az utókornak.”

„Édesmama”

Lehár anyja, akit fia csak „Édesmamáknak” hívott, a pesti és a komáromi rokonokkal együtt Bécsbe utazott. A víg özvegy bemutatójára, mellyel kapcsolatban minden újsághírt gondosan kivágott és eltett. Lehár anyját a legdrágább szállodában szállásolta el, hogy élvezhesse a luxust, a kényelmet, melynek egész életében híján volt. A rokonok, köztük a komáromi unokatestvérből lett nagykereskedő, a már említett Brauch Ferenc, kezdtek megnyugodni, talán mégis helyes úton jár a kisebbik Ferenc.

Mindenki Lehár bécsi sikereiről beszélt vagy írt. Az otthonról jött levelekben mindig megtalálta az újságvivágásokat. A pesti nagy színház igazgatója Bécsbe vonatozott, és találkozót kért a zeneszerzőtől, hogy színháza számára lekösse a víg özvegyet. Lehár félig mosolyogva, de keserédesen gondolt arra, hogyha pár évvel ezelőtt ez az ember szóba állt volna vele és megrendel nála egy operettet, akkor talán rövidebb út vezetett volna a sikerhez. Természetesen megígérte, hogy a pesti bemutatót ő fogja vezényelni. Sorban jelentkeztek a nagyobb városok színházai, Lipcse, Hamburg, és előző műveit is egymás után műsorra tűzték. Az orosz-japán háború Oroszország felé fordította az emberek figyelmét, s ez abban is megnyilvánult, hogy több város színpadán megjelent az orosz témájú *Kukuska*.

Lehár ekkor már nem volt szegény ember. Régi lakását feladta, és 1904-ben a marokkanergassei lakásából elköltözött a Schleifmühlgasse 1. alá, nagyon jó helyre, a Theater an der Wien törszomszédságába. Itt szép tágas otthon rendezett be, hogy édesanyja és a kishúga is hozzáköltözhesen. Anyját már nem aggasztotta, hogy eltartásuk megterhelje a fiát. Lehár mindent megvett anyjának, amit az valaha is

vágyakozva említett, de az anyja nem erre vágyott. Inkább azonnal kézbe vette az irányítást, és fékezte fia pazarló életmódját. Hosszú ideig volt szegény, s ezért mindig mindent beosztott és minden fillérről elszámolt. Nagyon szerette fiát, és sok mindent elnézett neki korábban is, ekkor is. Tapintatos volt, fia újabb és újabb szerelmeiről nem vett tudomást. Lehár nem vált meg a házvezetónőtől, legalább anyja segítségével lesz – gondolta –, és még egy falusi legényt is felfogadott inasnak, hisz állandóan ajtót kellett nyitogatni, mivel a csengő egyre gyakrabban szólalt meg, hol külföldi színigazgatók, hol librettisták keresték fel Lehárt. Már nem ő szaladgált utánuk, már őt keresték. Anyja gyorsan hozzászokott az új bécsi élethez, színházba járt, minden művet többször megnézett. Szinte ellenőrizte fia darabjait: hogyan játszanak a színészek, rendesen teszik-e a dolgukat, megszámlolta, hány szék maradt üresen, és idővel még fia üzleti ügyeiben is kiigazodott. Átlátta a különféle praktikákat, üzleti fogásokat, így eszményi segítőtárs vált belőle. Mindent meg lehetett vele beszélni. Lehár éppúgy szerette, mint gyerekkorában. Rájött, hogy életszemlélete bölcsebb, műveltsége nagyobb, mint az övé, bár anyja csak egy szegény kis katonakarmester felesége volt. Minden társaságban megtalálta a helyét, s a fia büszke volt rá. Az is jó volt, hogy nem úgy öregedett meg, mint a többi asszony az ő korában. Csinos, karcsú teste megmaradt, ősz kontya mindig gondozott volt. Ráadásul értett a zenéhez is, s olykor kritizálta is fia munkáit. A általa vezetett konyha a komáromi ételek sorát kínálta, és ez volt az igazi, az utánózatlan, a gyermekkor idézete, a komáromi ízek, az otthon ízei. Gyakran adtak ebédet, vacsorát. A magyar látogatókkal mindig nagyon szívélyesen bántak. Ilyenkor előkerültek az ezüstök, kristályok, a luxus, amit Lehár annyira szeretett.

Lehár kétévnyi jólétet tudott biztosítani anyjának, aki aztán megbetegedett, ezért fia elvitte őt Bad Ischlbe, erre a kiváló fürdőhelyre, ahol már oly sokszor járt ő is. Javulást reméltek, de 1906. augusztus 6-án meghalt az édesanya. Írómappája őrizte végrendeletét. Apró tárgyairól, értékeiről gondosan rendelkezett. Ischlben temették el.

Utolsó levelét a Komáromban szolgáló Antal fiának innen írta: „...Ferenc-

Lehár Ferencné – Krisztina, 1905